

VARHANY KOSTELA SV. FLORIÁNA V KRUŽBERKU-STARÝCH LUBLICÍCH

JIŘÍ KRÁTKÝ

In 1843, the founder of Krnov pipe organ company, Franz Rieger (1812–1885), who worked in Sosnová, proposed construction of a new pipe organ with twelve registers (see Appendix no. 1). Although this proposal did not materialise, in 1873 Franz Rieger and his son provided a description of the current pipe organ along with the realised proposal for the construction of a new pipe organ with cone valve chests (see Appendix no. 2). Marked as the second opus of the Rieger Company in Krnov, this pipe organ has survived without major changes and represents a milestone in the development of the pipe organ production because of its status as the first remaining pipe organ with cone valve chests produced in the Czech lands.

Key words: Pipe organ, history of pipe organ making, Rieger, Silesia, cone valve chest

Kostel sv. Floriána v Kružberku-Starých Lublicích (okr. Opava) je pro dějiny varhanářství českého Slezska velmi důležitou lokalitou. V roce 1843 pro zdejší chrám navrhuje zakladatel krnovského varhanářství Franz Rieger (1812–1885) ještě jako varhanář v Sosnové stavbu nových varhan s dvanácti rejstříky (viz příloha č. 1). Tento návrh nebyl proveden, avšak v roce 1873 podává Franz Rieger se svým synem nejen popis dosavadního varhanního nástroje, ale taktéž realizovaný návrh na stavbu moderních varhan s kuželkovými vzdušnicemi (příloha č. 2). Tento varhanní nástroj označený jako druhý opus krnovské firmy Rieger je dodnes dochován bez větších změn a představuje vývojový mezník varhanářství, neboť se jedná o první dochované varhany s kuželkovými vzdušnicemi domácí produkce.

Klíčová slova: varhany, dějiny varhanářství, Rieger, Slezsko, kuželková vzdušnice

Okolí kružberské přehrady v okrese Opava je spolu s územím kolem Velkých Heraltic patrně nejzajímavějším mikroregionem z hlediska varhan v rámci organologicky relativně nepřehledného Moravskoslezského kraje.¹⁾ Ve třech sousedních obcích Kružberska (Nové Lublice, Kružberk a Staré Těchanovice) se nachází trojice nástrojů z dílny varhanáře Josepha Sebastian Staudingera (1729–1809) z Andělské Hory.²⁾ V samotné malé obci Kružberk, která se nyní skládá z kdysi dvou samostatných na sebe plynule navazujících obcí – výše položených Starých Lublic (Alt Lublitz) a k řece Moravici se svažujícího Kružberka (Kreuzberg) – se nachází dvojice kostelů. V dolním starším kostele lze shlédnout šestirejstříkový nástroj staudingerovské dílny z roku 1808, jenž byl zdařile restaurován v roce 2014 a patří nyní k zvukově nejzajímavějším ostravsko-opavské diecéze.³⁾ Horní kostel sv. Floriána ve Starých Lublicích v sobě ukrývá sice mladší, avšak z hle-

Obr. 1: Kružberk – Staré Lublice (okres Opava), kostel sv. Floriána, celkový pohled na hrací stůl (všechny snímky J. Krátký, 2018, není-li uvedeno jinak).

diska vývoje varhanářství v České republice mimořádně cenné varhany, které postavil zakladatel krnovského varhanářství Franz Rieger se svým synem v roce 1873. Jejich hodnota je ještě zvýšena nálezem archiválií, které se vztahují k dějinám varhan tohoto kostela. A právě varhany kostela sv. Floriána jsou námětem této studie.⁴⁾

Ve Starých Lublicích byl menší zděný kostel sv. Floriána postaven v roce 1748. Zatímco matrika děkanátu Budišov z roku 1771 ještě nezmiňuje žádný positiv na dřevěném kůru,⁵⁾ tak v inventáři z roku 1804 se na téže

1) Na tento region poprvé upozornil A. Skácel, O některých starých varhanách krnovské a opavské oblasti a jejich současný stav, *Časopis Slezského zemského muzea* (dále jen ČSZM) 19, 1970, s. 151–160.

2) J. Krátký, K dílu varhanářů Staudingerů z Andělské Hory, ČSZM 66, č. 1–2, 2017, s. 103–126.

3) O kružberských varhanách a archiváliích v nich nalezených viz J. Krátký, O varhanách nejen v Moravské Ostravě ve světle rodinné korespondence Staudingerů, *Ostrava – příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 29, 2015, s. 426–437.

4) Vznik studie byl umožněn i díky velké vstřícnosti a zájmu administrátora kružberské farnosti P. Mgr. Jana Kučery.

kruchtě uvádí positiv o pěti hlasech, jenž pocházel ze zrušeného kostela v Andělské Hoře-Annabergu.⁶⁾ Ze stejného poutního chrámu bylo do Lublic přeneseno i 24 kusů lavic. Již za pár let však byl tento menší lublický kostelík nahrazen větším, který byl postaven v roce 1811 dle návrhu opavského architekta Johanna Antona Englische (1768–1838). Je nanejvýš pravděpodobné, že starý positiv o pěti hlasech byl přenesen do nového kostela. Dispozice varhan, uváděná Franzem Riegem v roce 1873, totiž vykazuje znaky positivu o dvoustopém principálu, ke kterému byl dostavěn dvanáctitónový pedál o dvou hlasech. Stav positivu-varhan byl ve 40. letech 19. století dosti neutěšený, neboť v roce 1843 podává Franz Rieger, ještě jako „praktický varhanář“ v Sosnové, návrh na stavbu nových varhan a v něm uvádí, že starý červotočem prožraný positiv již nehraje a nezasluhuje si oprav. Proto koncipuje návrh na stavbu nových varhan s dvanácti rejstříky. Tento návrh je dosud nejstarší známý doklad o varhanářské činnosti sosnovského rodáka a od roku 1844 krnovského varhanáře Franze Riegera (1812–1885).⁷⁾

Navrhovaná dispozice:

Manuál, C–f³, 54 kláves

1. Principal	8'	v prospektu, čistý cín
2. Octav	4'	[chybí papír s popisem]
3. Octav	2'	z cínu
4. Mixtur 4 fach	3'	z cínu
5. Viola de Gamba	8'	z cínu
6. Quintatöna	8'	z cínu
7. Waldflöte	8'	ze dřeva
8. Rohrflöte	4'	ze dřeva
9. Flauttraver	4'	ze dřeva

Pedál, rozsah nespecifikován

10. Subbass	16'	krytý ze dřeva
11. Violonbass	8'	otevřený ze dřeva
12. Bourdunbass	8'	otevřený ze dřeva

Zajímavá zmínka je o plánovém vybavení varhan manúacínovými měchy; to je možno chápat jako měchy s paralelním chodem horní desky, což je ve 40. letech 19. století progresivní řešení. Za práci bez povrchové úpravy varhanní skříně (štafírování) požadoval Franz Rieger 648 zlatých, zbylé dva řádky upřesňující smluvní nároky chybí kvůli naprosté degradaci papíru – návrh zde uveden jako příloha č. 1.

Stavba varhan však nebyla schválena⁸⁾ a je pravděpodobné, že zatím neurčený varhanář (mohlo se jednat

i o F. Riegera) stávající nástroj v rozmezí let 1843–1873 rozšířil o pedálové hlasy a celkově ho opravil, aby mohl být liturgicky využíván. Pro tuto domněnku hovoří skutečnost, že Rieger označil tento nástroj v roce 1843 jako positiv, zatímco v roce 1873 jako varhany. Zvětšení positivu o pedálové hlasy byl relativně nejlevnější a nejrozumnější způsob, jak zesílit stávající nástroj s pouhými pěti rejstříky a dodat mu více basových složek.

Franz Rieger byl s Kružberkem resp. Starými Lublicemi spjat nadále – v roce 1844 naladil varhany v kružberském kostele sv. Petra a Pavla už jako krnovský varhanář⁹⁾ a v roce 1873 pak vypracoval podrobné posouzení starého starolublického nástroje.

Dispozice starých varhan dle nálezu z r. 1873 zněla následovně:

Principal	2'	z cínu v prospektu
Flaut Major	8'	krytá, ze dřeva
Flaut Minor	4'	krytá, ze dřeva
Quint	1 1/3'	z cínu
Mixtura 3 fach	1'	z cínu
Subbass	16'	ze dřeva, krytý, 12 píšťal
Octavbass	8'	ze dřeva, 12 píšťal

Franz Rieger spolu se svým synem se podrobně a s jistým despektem rozepsal o stavu varhan – sama dispozice je zavrženíhodná, vzdušnice stejně jako všechny dřevěné části jsou silně napadeny červotočem, kancely jsou příliš úzké a rozpraskané, ventily jsou netěsné, ventilová pera zkorodovaná. Měchy jsou již léta netěsné, vzduchové kanály rozklížené, manuálová a pedálová klaviatura jsou opotřebované a mají zvětšené vůle. Píšťalový fond je zcela neupotřebitelný, dřevěné píšťaly jsou zničený červotočem, kovové jsou pak „oxidací tak poškozeny“, že nemohou v žádném případě vydávat správný tón. Závěrem uvádí, že varhany i v případě zevrubné opravy neodpovídají bohoslužebným nárokům. A proto navrhuje zcela nové varhany za 1600 zlatých.¹⁰⁾

Zatímco ve svém starším návrhu počítal samozřejmě se zásuvkovými vzdušnicemi, zde již plánuje nový systém mechanické kuželky. Varhany pak byly skutečně v říjnu 1873 postaveny téměř přesně dle návrhu, jenž je zde reprodukován jako příloha č. 2. V roce 1874 se vedla bohatá korespondence ohledně příspěvku Náboženského fondu resp. zemské vlády ve výši 600 zlatých na doplacení částky varhanáři. Ze strany úřadů byl vznesen požadavek na řádné prozkoumání stavu varhan s ohledem na nabídku zhotovitelů. Zvláštní pozornost byla věnována otázce, zda bylo skutečně nutné stavět „tak velké varhany (!)“ o 11 rejstřících do tohoto kostela. Dne 9. září 1874 se konala úřední kontrola za přítomnosti okresního inženýra Agrikoly Anderse, starosty a zástupce obecního výboru. Podle výpovědi místních je kostel o svátcích a nedělích přeplněn, a proto by menší varhany neodpovídaly rozměrům kostela a jeho využití. Ve veskrze pochvalném kolaudačním zápise je uvedeno, že použitelné díly starých varhan byly zakoupeny obcí Reichersdorf na Moravě pro tamní kapli za

5) Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO), pobočka Olomouc, Arcibiskupská kurie Olomouc (dále jen ACO), č. knihy 176, Matrica decanatus Budischoviensis, 1771.

6) ZAO, pobočka Olomouc, ACO, kart. 8307, inventář Staré Lublice, 1804.

7) Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Opava, Farní úřad (dále jen FÚ) Staré Lublice, nezinventarizováno. O tvorbě Franze Riegera včetně vyobrazení hracího stolu starolublických varhan se zatím nejpodrobněji zmiňuje P. Koukal, Historie a vývoj varhanářství na Krnovsku a Bruntálsku, in: B. Plánský ed., Krnov město královského nástroje. Krnov: Město Krnov 2007, s. 18–43. Životopisné údaje viz J. Sehnal, Barokní varhanářství na Moravě I. Varhanáři. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 2003, s. 100.

8) Téměř nečitelný dopis z března 1845 ohledně nemožnosti pořízení nového hlavního oltáře a varhan. SOKA Opava, FÚ Staré Lublice, nezinventarizováno. Tento nezinventarizovaný fond byl celkově prohlédnut, taktéž byl učiněn průzkum ještě neodevzdaných archiválií uložených v komodě v sakristii starolublického kostela.

9) Nápis na výplni kružberských varhan.

10) Posouzení starých varhan, rozpočet na stavbu nových z roku 1873 i další úřední korespondence včetně zápisu z úřední kontroly z roku 1874 viz ZAO, Zemská vláda Slezská Opava, kart. 2393.

100 zlatých. S největší pravděpodobností se jedná o blízký Reigersdorf – Rejchartice u Dvorců, kde byla právě v roce 1873 dostavěna kaple. Tyto již po dvakrát přenesené varhany byly roku 1909 nahrazeny novým nástrojem od krnovského Riegera, a tak asi zanikly varhany z 18. století, které byly postaveny pro Annaberg nad Andělskou Horou a jejich dispozice byla totožná, jako u varhan ve Stříbrných Horách u Rýmařova, které asi taktéž postavil andělskohorský varhanář Joseph Staudinger.¹¹⁾ Obec Rejchartice byla v období před rokem 1989 srovnána se zemí, zachovalo se pouze několik domů.¹²⁾ V souvislosti s dvojnásobným stěhováním a dlouholetým používáním starých varhan se vkrádá pochybnost, zda Riegrovo ohodnocení stavu varhan bylo skutečně objektivní.

Jak z níže uvedeného popisu varhan, tak z reproduované nabídky je zřejmé, že se Rieger snažil dodat moderní a materiálově velmi kvalitní varhany. Tak tomu bylo zejména v případě kovových píšťal, kdy vnitřní byly zhotoveny z 75% cínu, píšťaly v prospektu pak měly být zhotoveny z čistého cínu. Bohužel všechny prospektové píšťaly byly zrekvírovány 28. listopadu 1917 pro válečné účely rakousko-uherské monarchie, po válce byly nahrazeny zinkovými.¹³⁾ Kostelní konkurenční výbor chtěl v roce 1937 zadat krnovské firmě Rieger čištění, opravu a ladění varhan s tím, že prosil o kontrolu a případné snížení rozpočtu.¹⁴⁾ K žádnému snížení ceny však nakonec nedošlo, protože Rieger v dopise z listopadu 1937 sděluje, že původně počítal s prací jednoho muže zhruba po celý týden, ve skutečnosti pracovali na varhanách dva montéři (Edmund Hohn a W. Mitschke) celých 11 dní. Ačkoliv se nedochovala nabídka na tuto opravu, tak je dle účtu zřejmé, že na opravu varhan byly použity dva archy modrého tuhého papíru a 58 šroubů (vrutů).¹⁵⁾ Rieger nabídl farnosti v prosinci 1937 splátkový kalendář s tím, že farnost by měla v lednu 1938 splatit 700 Kč, v červnu taktéž 700 Kč a v září 1938 pak měla doplatit zbylou část 787,20 Kč. Vzhledem k tomu, že Ed. Hohn obdržel při započetí prací v září 1937 zálohu 500 Kč, tak musel celkový náklad činit minimálně 2687,20 Kč. Důvodem vyšší částky bylo nejspíše již znatelné napadení červotočem, jak je vidět na několika druzích modrého papíru, kterým byly oplepeny dřevěné sdružené konduky pro prospektové píšťaly. V roce 1985 byl opravován kostel sv. Floriána, přičemž varhany byly označeny jako ubohé, zničené, červotočem napadené. V následujícím roce 1986 proběhlo blíže neurčené vyčištění varhan a jejich asanace proti dřevokaznému hmyzu.¹⁶⁾ Stav varhan se však zhoršoval, hra na varhany byla v nynějším století značně ztížena znovu silně se rozmáhajícím působením červotoče, opotřebením mnohých částí, znečištěním a dezolátním stavem měchů. Obnovu spočívající v konzervaci, asanaci, kompletním restaurování měchů, připojení ventilátoru, výměně dožilých plstí, jiných opravách a ladění provedli v roce 2015 varhanáři Martin Stoniš

Obr. 2: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, detail hřidelového rámu a tónové traktury manuálu.

z Vávrovic a Petr Drastík z Pusté Polomi. Tato záchranná akce umožnila pravidelné používání varhan při liturgii, zamezila jejich dalšímu chátrání a prodloužila životnost varhan do budoucího celkového restaurování.

POPIS VARHAN

Varhanní skříň je jednoduchá, tříosá, se zadní stěnou, která obepíná pedálové píšťaly. Boční stěny jsou značně redukovány, neboť varhany jsou vloženy mezi dva pilíře. Skříň (v. cca 4 600 mm, š. 2 712 mm, hl. 1 994 mm) je zhotovena z jehličnatého řeziva, povrch je pojednán patrně původním světle hnědým fládrováním. Přístup do varhan je poměrně pohodlný pomocí třech vysunovatelných výplní z prospektové strany a stejného počtu výplní z pedálové části. Celkový optický dojem z varhan je poněkud degradován masivními elektrickými silnoproudými rozvody a zinkovými prospektovými píšťalami. Rozmístění prospektových píšťal následující: a^1 , f^1 , cs^1 , a^0 , f^0 , g^0 , h^0 , ds^1 , g^1 / ds^0 , cs^0 , H , A , B , c^0 , d^0 / fs^1 , d^1 , b^0 , fs^0 , e^0 , gs^0 , c^1 , e^1 , gs^1 . Oproti nabídce začínají prospektové kovové píšťaly až od A nikoliv od G .

Hrací stůl je umístěn v ose lodi před nástrojem v poprsné kruchty. Je poměrně subtilní konstrukce – při zapínání rejstříků se kýve. Vinu na tom má i neukotvení stolu do poprsné kruchty, samotné výplně poprsné jsou však zjevně posunuty do vějíře, takže vznikla mezi hracím stolem a horní částí zábradlí mezera. Důvodem může být sese-

11) J. Krátký, o. c. v pozn. 2, s. 110–111.

12) Dějiny a fotografie této obce včetně fotografie Riegrovských varhan viz www.reigersdorf.de [přístup online dne 15. 4. 2018].

13) SOKA Opava, FÚ Staré Lublice, digitální kopie pamětní knihy – Gedenkbuch des Pfarrspenglers Alt Lublitz mit Filiale Kreuzberg, 1906.

14) Tamtéž, nezinventarizováno, Verhandlungsschriften der Kirchausschusses Alt Lublitz 1921–1940.

15) Tamtéž, nezinventarizováno, aktový materiál sign. IV/8/2.

16) Tamtéž, o. c. pozn. 13.

Obr. 3: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, kuželka tónu c' Subbassu 16', celková délka 88,5 mm; maximální průměr samotného kužele je 30,5 mm.

dání přední části kruchty, jež není podepřena svislými podporami. Mezi hracím stolem a skříní je 1370 mm průchozího prostoru. Samotný hrací stůl má šířku 1216 mm a hloubku v horní části 480 mm, v dolní pak prostorově velmi úsporných 277 mm. Vnitřní plochy hracího stolu jsou dýhované, nad klaviaturou se nalézá korozi poškozené značení *F. Rieger & Sohn Jägerndorf*, zhotovené patrně ze zinkové slitiny. Bočnice manuálových klaviatur mají zvlněný tvar, který vychází z bočnic stavěných tehdy předními německými varhanáři (Walcker, Schlimbach). Manubria jsou soustružena pravděpodobně z černě mořené hrušky, vnější průměr 42 mm, délka 37,5 mm. V nich vsazený štítík o průměru 32 mm, popis rejstříku Subbass je použit z jiných varhan, štítík Principálu chybí (byť se ještě vyskytoval v roce 1993, jak dokazuje fotografická příloha vyplněného evidenčního listu kulturní památky uložená na Národním památkovém ústavu v Ostravě, varhany se však kulturní památkou nikdy nestaly). Rejstříky pedálu s modrým podkladem mají kursivní typ písma, který se vyskytoval na riegrovských varhanách přibližně od roku 1876. Chod manubrií činí 31 mm. Manuálová klávesnice je obložena kostí tloušťky 1,8 mm, vrchní klávesy jsou zhotoveny z ebeny s čelní stranou opracovanou do segmentového obloučku.¹⁷⁾ Toto výrobně náročné řešení bylo v II. polovině 19. století hojně užíváno některými vídeňskými klavírníckými firmami (Bösendorfer). Na středním vlysu rámu klaviatury se nachází výrobní etiketa *Heinrich Kandl, Wien, Claviaturmacher, Wieden Kettenbrück[en]g.[asse] 16*. Kostěné potahy byly značně znečištěny stékáním vosku z nyní již odstraněného lustru nad hracím stolem. Naprosto unikátní v rámci českého varhanářství je ergonomicky tvarovaná konkávní paralelní pedálnice.¹⁸⁾ Toto řešení bylo použito i u riegrovského opusu 1, nesetkalo se však s vřelým přijetím¹⁹⁾ a už v roce 1874 na varhanách v Ra-

17) Rozměry manuálové klávesnice: délka předních kostěných potahů 48,5 mm, zadní potahy až dorazové liště 91,5 mm, nehet 1,8 mm, délka jedné oktávy cca 164 mm. Ebenové klávesy dole široké 11 mm, na horní straně široké 9,5–10 mm, výška 12,5 mm. Ponor manuálových kláves 11,5 mm.

18) Rozměry rámu pedálnice 1142×475 mm. Rozměry nášlapů spodních tónů: 26,4 (š)×26,4 (v)×212 mm (d). Rozměry vrchních tónů: 26,4 (š)×62 (v)×103 mm (d). Ponor pedálových kláves 16 mm.

19) Ústní sdělení znalce díla firmy Rieger a rakouského organologa p. Gottfrieda Almera z května 2017 při příležitosti jeho studijní návštěvy v Kružberku.

Obr. 4: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, pohled do píšťaliště na Cs straně, první řady píšťal patří Mixtuře.

potině byla dodána paralelní rovná pedálnice; což se stalo standardem až do 20. století. Pedálová spojka zapínatelná manubriem klade velký odpor při sepnutí, neboť se při zapnutí svisle posouvá deska nad pedálovou klaviaturou, která napíná trakturu k hřídelové desce v hracím stole. Toto poněkud nešťastné řešení bylo již o rok později v Rapotíně vystřídáno dodnes osvědčeným systémem pákových spojek. Jak je zjevné z nabídky i z prázdných otvorů nad pedálnicí, měly varhany ještě pomocná zařízení – dvojici pevných kombinací Mezzoforto a Forto a pak crescendový válec. Vnitřní mechanismy těchto zařízení jsou zachovány, jejich vnější ovládací prvky však chybí či jsou ulomeny. Důvodem kromě napadení červotočem mohla být poměrně těžce fungující rejstříková traktura, kterou nebylo snadné ovládat těmito sdruženými ovladači.

Traktura tónová i rejstříková je řešena mechanicky, svislé hřídelové rámy umístěny ve středu vzdušnic, tónové lišty jsou nadzvedávány trčkami o průměru 8 mm. Hřídele zaobleného tvaru o průřezu 24×16 mm, domečky hřídelí z bukového dřeva o vyčnívajících rozměrech 21 (v)×25 (š)×9,5 mm (tl). Pro tichý chod mechanismu jsou domečky vyloženy černým sukem (kašmírem), ve kterém se pohybují mosazné osy o průměru 2,1 mm, hřídele osazené železnými ramínky s koženou vložkou. Smrkové abstrakty poněkud archaického provedení o větší tloušťce a průřezu 11,5×2,3 mm. Tónové hřídele manuálu jsou velmi subtilního provedení, což má pozitivní vliv na lehkost hry, negativně však ovlivňuje spolehlivý návrat lišty do klidové polohy. Tónové lišty manuálu ze smrkového řeziva o průřezu 9×16,7 mm, uchycené v zinkových raménkách o tloušťce

1,1 mm a vzdálenosti os 79 mm. Olověnými závažími zatížené tónové hřídele pedálu jsou masivnější, o průřezu 17 × 17 mm. Zatímco zdvih manuálových lišt činí circa 6,5 mm, pedál ho má dvojnásobný – 13 mm. Funkci traktury a korozivní odolnost jejich kovových prvků nepříznivě ovlivňuje zvýšená vlhkost interiéru kostela, celkově však traktura velmi dobře zprostředkovává rozličné nuance úhozu varhaníka.

Obě vzdušnice jsou konstruovány jako kuželkové a patří tak k nejstarším kuželkovým vzdušnicím v ČR. Pořadí hlasů na vzdušnici od prospektu: Principal 8', Mixtur 4(3) fach, Octav 2', Rohrflöte 4', Octav 4', Gedeckt 8', Bourdon 16', Salicional 8', Gamba 8', ladicí lávka o šířce 23 cm, Violon 16', Subbass 16'. Pro tichý chod jsou otvory pro drát kuželek ve spodní části vzdušnice vyloženy černým kašmírem. Drát kuželek je zhotoven z mosazi o průměru 2,4 mm. Rejstříkové kancely nemají vypouštěcí ventil, zvláštním řešením je společná krytá deska nad pedálovými kuželkami, kvůli absenci těsnícího papíru v pedálové vzdušnici tak dochází k prostupu vzduchu do sousední kancely, což je stav, který vyžaduje nápravu. Vzdušnice jsou rozděleny na C a Cs stranu s největšími píšťalami v ose varhan, přívod vzduchu z evangelní C strany. Obzvláště píšťalové lavičky, v menší míře pak píšťalnice či vzdušnice jsou poškozeny činností červotoče.

Píšťalový fond je dochován v relativní úplnosti (krom zrekvírovaného prospektu je nepůvodních několik píšťal v Octavě 2'). Dřevěné píšťaly jsou však značně poškozeny červotočem, jejich opravy v průběhu 20. století spočívaly v amatérském nátěru červenohnědou barvou. Při opravě v roce 2015 byla použita petrifikace pomocí lázně Solakrylu BMT. U kovových byly poměrně tenké nohy v diskantu lokálně poškozeny zborcením, což bylo způsobeno razantním laděním pomocí ladicího rohu. Kovové principálové píšťaly mají nálitky na jádře do 2' výšky. Úhel jádra kolísá kolem 60°. Rohrflöte 4' má nálitky až téměř do dvoučárkované oktávy se strmým úhlem circa 75°. Dřevěné otevřené píšťaly jsou laděny pomocí zvláštních cíno-olověných ladicích plechů volně umístěných v ladicím výřezu, kovové píšťaly do ½' délky laděny pomocí ladicích výřezů, nad tuto hranici jsou seříznuty na tónovou výšku, což je změna oproti nabídce, kde se praví, že všechny kovové píšťaly budou laděny pomocí ladicích výřezů – expressionů. Vlivem velkého procentuálního zastoupení cínu v kovových píšťalách (dle nabídky 75 % Sn, upřesňující rozbor nebyl proveden) a zároveň čistého klimatu jsou všechny kovové píšťaly neobyčejně světlé a lesklé, bez šedavých korozních vrstev. Po stranách píšťaly cs³ Gedecktu 8' se nachází prosba od místního varhaníka za brzký mír ve válečném roce 1914: *O Maria Hilf u. gib Frieden! / Edmund Scholz, Organist Alt Lublitz Kriegsjahr 1914*. Výška ladění činí cca 440,19 Hz při 10 °C.

Obr. 5: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, pohled na částečně demontovaný hrací stůl s viditelnými mechanizmy pevných kombinací a crescendového válce, stav v roce 2015.

Obr. 6: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, detail profilu kláves, bočnice manuálu a rejstříkového manubria.

Realizovaná rejstříková dispozice:

Manuál, C–d³, 51 kláves

1. Principal	8'	od A v prospektu, nyní ze zinku, bas otevřený, ze dřeva
2. Bourdon	16'	kryté, ze dřeva, od c ⁰
3. Gamba	8'	hluboká oktáva dřevo otevřené, od c ⁰ z cínu
4. Salicional	8'	hluboká oktáva dřevo kryté, od c ⁰ z cínu
5. Gedeckt	8'	ze dřeva
6. Octave	4'	z cínu
7. Rohrflöte	4'	polokrytá z cínu
8. Octave	2'	z cínu
9. Mixtur 4 fach	2 ⅔'	z cínu, 2' řada z Octavy 2'

Pedál, C–c¹, 25 kláves

10. Subbass	16'	krytý, ze dřeva
11. Violonbass	16'	otevřený, ze dřeva, velká oktáva akustická 8' (ot.) + 5 ⅓' (kryt)

Obr. 7: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, prospekt varhan.

Vzduchové hospodářství umístěné u zdi v rohu kostela na evangelní straně je tvořeno zásobníkovým měchem o půdorysu 2 225 × 1 028 mm (což přibližně odpovídá 7 × 3 ¼ rakouským stopám) s dolním záhybem dovnitř a vrchním ven. Pod ním se nachází čerpací klínový měch. Paralelní pohyb záhybů je umožněn pomocí dvou pantografů umístěných ve středu delších stran. V čerpacím měchu byl nalezen nápis *Wilhelm Link am 1. Juli 1873*. Jednalo se o krnovského truhláře, který s Riegerovou dílnou spolupracoval i na jiných zakázkách, jak dosvědčuje nápis na varhanní skříni v Rapotíně u Šumperka. V lublickém nástroji je po celé hloubce manuálové vzdušnice na evangelní straně umístěn úzký vyrovnávací měch zatížený dvojicí spirálových pružin. Od roku 2015 je pak provoz usnadněn připojením pomaloběžného elektrického ventilátoru, který byl výhodně poskytnut i s příslušenstvím z kaple Povýšení sv. Kříže v Opavě ženské větve Německého řádu v souvislosti s generální opravou tamějších varhan. Tlak vzduchu činí 77 mm vodního sloupce. Všechny dřevěné plochy měchů, vzduchovody a taktéž vzdušnice jsou oblepeny modrým tuhým papírem pro zajištění větší těsnosti.

Varhany ve Starých Lublicích s opusovým číslem 2 představují nejstarší zachovaný nástroj krnovských varhanářů od započetí číslování jejich díla v roce 1873.²⁰⁾ I když mezi lety 1873–1914 byly ojediněle postaveny varhany se zásuvkovými vzdušnicemi (dochované jednomanuá-

lové varhany o sedmi rejstřících v kostele sv. Mikuláše v Horních Živicích z roku 1874),²¹⁾ tak do zmíněného opusového seznamu zahrnuty nebyly. Důvodem mohla být jejich výroba pouze Franzem Riegre bez znatelného přispění synů Otty a Gustava, či skutečnost, že se jednalo o konzervativní systém vzdušnic, kterým se mladí a po moderních metodách toužící varhanáři nechtěli až tolik chlubit. V této souvislosti je vhodné upozornit na skutečnost, že varhanář Ernst Balthasar Schlimbach (1807–1896) ve Würzburgu, u kterého se vyučili oba synové Franze Riegera,²²⁾ používal od roku 1863 kuželkové vzdušnice;²³⁾ taktéž design hracích stolů obou firem vykazuje některé podobné znaky (šlapky na zaháknutí, bočnice klaviatur, výžlabek mezi stupni rejstříkových desek). Budoucí zevrubný výzkum díla a inspiračních zdrojů

Franze Riegra a jeho synů by byl velmi žádoucí.

Je nutné ocenit technickou a konstrukční promyšlenost lublických varhan – i když se jednalo o nový systém, tak varhany samy o sobě nemají závážný a neřešitelný konstrukční nedostatek a hra na ně je příjemná, což je rozdíl kupříkladu oproti precizně zhotovenému a zvukově mimořádnému nástroji Franze Kolba v Dolní Moravici z roku 1887, který klade v base odpor téměř 500 gramů na jednu klávesu. Přesto je zjevné, že na problémy byli krnovští varhanáři schopni rychle reagovat, a tak jsou jejich pozdější nástroje technicky vytríbenější, byť v otázce zvuku se některé mladší nástroje vyznačují nemalou unifikační. Zatímco v otázce technického uspořádání jsou varhany ve Starých Lublicích velmi progresivním krokem vpřed, tak v otázce zvukové se jedná o zajímavou směs mezi konzervativním a tehdy moderním zvukovým názorem. Je zajímavé, že návrh na novostavbu varhan z roku 1843 počítá s větším rozsahem klaviatur, nežli se nakonec realizovalo v roce 1873. Postavený nástroj klade však větší důraz na hlubší rejstříkové polohy manuálů i pedálu, což odpovídalo tehdejšímu požadavkům na moderní varhany. V otázce menzurační a intonace je zjevné uplatnění stupňovitosti principu jak u principálů, tak u fléten/krytů, kdy nižší stopové polohy jsou zpravidla širší, měkčí, zatímco pro vyšší polohy narůstá ostrost a jasnost tónů. Při porovnání s nástrojem opus 17 v Krasově z roku 1876 vysvítá, že zatímco principály byly u novějšího nástroje menzurovány celkově širší a jednodušší, tak kovové píšť-

20) Vollständiges Verzeichnis der seit Gründung des Etablissements (1873) neuerbauten Orgelwerke, Jägerndorf 1924, originál v majetku autora tohoto příspěvku. Na základě výše uvedených informací je nutno opravit údaj v literatuře, že nejstarším zachovaným nástrojem po započetí číslování děl krnovské varhanářské firmy jsou varhany v Rapotíně s opusem 4. Viz: P. Lyko, Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860–1960. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2011, s. 71.

21) SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, FÚ Svobodné Heřmanice, inv. č. 82, inventář 1892.

22) Z. Culka, Krnovské varhanářství – dílo generací, in: J. Závodný ed., Varhany Krnov – sborník k 100. výročí založení závodu. Krnov: Československé hudební nástroje – závod varhany Krnov 1973, s. 35–52.

23) http://www.wuerzburgwiki.de/wiki/Ernst_Balthasar_Schlimbach [přístupné online, navštíveno 20. 4. 2018]

Obr. 8: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, přední prospektová část s mechanikou a píšťalami manuálu.

Obr. 9: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, zadní strana varhan s píšťalami pedálu, snímáno z horní části měchové ohrady.

ly Salicionalu a Gamby dosahují téměř shodných hodnot u obou porovnávaných varhan.²⁴⁾ V dobrém smyslu lze starolublické varhany označit za univerzální nástroj, na kterém zní přesvědčivě nejen hudba II. poloviny 19. století a podněcuje k improvizacím.

Samotný nástroj a dochované archiválie mají velký význam pro dějiny varhanářství v českých zemích. Slezské město Krnov se stalo od II. poloviny 19. století sídlem nejdůležitějšího varhanářského podniku rakousko-uherské monarchie – firmy Gebrüder Rieger. I když je nástupnická krnovská firma Rieger-Kloss od března 2018 v insolvenční,²⁵⁾ tak se výrobou a restaurováním varhan na Krnovsku živí několik firem, které vzešly z riegrovského závodu či tamější varhanářské školy. Kořeny krnovského varhanářství jsou spojeny s osobou Franze Riegra, který právě do Lublic podal v roce 1843 svou zatím nejstarší nabídku a pak tam o 30 let později postavil spolu se svým synem i své první kuželkové varhany, jež jsou spolu s nástrojem Eberharda Friedricha Walckera z roku 1869 kostela zámku v Lánech nejstaršími varhanami s kužel-

Obr. 10: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, celkový pohled na čerpací a zásobníkový měch.

Obr. 11: Kružberk – Staré Lublice, kostel sv. Floriána, detail porcelánových popisů manubrií.

24) L. Kabilka. Oprava rejstříků Gedeckt 8', vyčištění a impregnace devítirejstříkových varhan ŘKFÚ Krasov. Dokumentace k maturitní práci na Střední umělecké škole varhanářské v Krnově. Krnov 2013, rkp., zde změřeny základní menzury všech tónů c a fis. Dokumentace menzur ve Starých Lublicích byla provedena v dubnu 2018 za vydatné pomoci dvou žáků Střední umělecké školy varhanářské v Krnově – Adama Krátkého a Pavla Mazura, za což jim patří velký dík.

25) Insolvenční řízení zahájeno 12. 3. 2018, viz http://insolvenční-rejstřík.cz/rieger-kloss-orgelbau-s-r-o_ins-4095-2018/ [přístupné online, navštíveno 30. 4. 2018].

kovými vzdušnicemi České republiky.²⁶⁾ Varhany ve Starých Lublicích se nyní nacházejí v dobře hratelném stavu, a mohou tak sloužit nejen při bohoslužbách, ale i jako zdroj inspirace pro odbornou a laickou veřejnost.

26) Informace o lánském nástroji v únoru 2018 laskavě sdělil a fotografie k němu poskytl organolog pražské arcidiecéze Štěpán Svoboda, jemuž patří poděkování i za další konzultace.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Národního památkového ústavu: **Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury pro dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO).

Bc. Jiří Krátký – organolog Diecéze ostravsko-opavské

PŘÍLOHA Č. 1 – NEREALIZOVANÝ NÁVRH NA STAVBU NOVÝCH VARHAN V KOSTELE SV. FLORIÁNA VE STARÝCH LUBLICÍCH,

1843, SOkA Opava, FÚ Staré Lublice, nezinventarizováno
Uiberschlag

Zur Neuzuerbauenden Orgel, in der Lokalkirche zu Altlublitz, in dem das Alte vor die schöne Kirche ganz unbrauchbar gewordene vom Wurm zerfressen auch nicht mehr spielbarer Positiv für keine Reparatur mehr steht. So habe ich endesgenanter mier gegebenen auftrag zu folge nachkommenden Uiberschlag für eine Neue deren angemessenheit der Kirche gleicht verfast.

Register für das Manual

1. Principal 8 Fuß im Prosp[ekt] [r]eines Zinn
2. Octav 4 [Fuß – zbytek popisu chybí]
3. Octav 2 Fuß von Zinn
4. Mixtur 4 fach Quint 3 Fuß Grundton v. Zinn
5. Viola de Gamba 8 Fuß von Zinn
6. Quintatōna 8 Fuß von Zinn
7. Waldflöte 8 Fuß von Holz
8. Rohrflöte 4 Fuß – Holz
9. Flauttraver 4 Fuß – Holz

im Pedal

10. Subbass 16 Fuß gedeckt v. Holz
11. Violonbass 8 Fuß offen v. Holz
12. Bourdunbass 8 Fuß offen v. Holz

Die unter Octav für die Linkehand vollständig, die rechte bis in das 3 mahl gestrichenes f, mit Spieltisch leichte Spielart und Magazin Blasbälge, beiliegende Zeichnung ist die vordere Ansicht des Orgelwerkes.

Kostenbetrag

Ohne Staführung 648 gulden Conventionsmünze. Mit Staführung...[papír s textem chybí] nebst einigen Fuhr... aufstellen.

Zossen den 14. Oktober 1843
Franz Rieger
Praktischer Orgelbauer

PŘÍLOHA Č. 2 – REALIZOVANÝ NÁVRH NA STAVBU NOVÝCH VARHAN DO KOSTELA SV. FLORIÁNA VE STARÝCH LUBLICÍCH,

ZAO, Zemská vláda slezská Opava, kart. 2393

Kostenüberschlag für eine neue Orgel mit 11 Stimmen, 17 Registern, bestimmt für die Pfarrkirche in Altlublitz

Register in Manual, von C bis d'', 51 Tasten

1. Principal 8' von G im Prospekt, aus feinem engl. Zinn, die tiefere Töne von Holz offen	140
2. Bourdon 16' gedeckt von Holz, fängt von zweiten c an	78
3. Gamba 8' die tiefe Octave von Holz offen, von c 4' aus Zinn	95
4. Salicional 8' die tiefe Octave gedeckt von Holz, von c 4' an aus Zinn	83
5. Gedeckt 8' von Holz	68
6. Octave 4' von Zinn	85
7. Rohrflöte 4' gedeckt, von Zinn	80
8. Octave 2' von Zinn	40
9 Mixtur 3 fach aus 2 2/3', 1 1/3' und 1' von Zinn Register in Pedal von C bis c', 25 Tasten	100
10. Subbass 16' gedeckt von Holz	96
11. Violonbass 16' offen von Holz	110

Im Manuale befinden sich 540 Pfeifen, 124 Pfeifen aus Holz und 425 Pfeifen aus Zinn.

Das Pedal besteht aus 59 Holzpfeifen. Alle Prospektpfeifen sind aus reinen engl. Zinn, die innere wird aus 3 Theilen Zinn und aus einen Theile Blei, alle Zinnpfeifen sind mittelst Expression intoniert und gestimmt.

Die Holzpfeifen sind die großen aus feinen Fichtenholz, die kleineren aus harten Holz, alle toerzeugenden Theile von harten Holz, die Vorschläge durchaus aufgeschraubt.

Eine Manual und Pedal Windlade, mit Kegelventilen, beste Construction und aus den vorzüglichsten Materialien 210

Ein Regulator-Gebläse mit ein und auswärts gehenden Falten, mit Schöpfbalg und Trittwerk, auf das solideste und dauerhafteste hergestellt 160

Die Mechanik in den Manual u. Pedalklaviaturen die erstere von Bein, die letzere von Eichenholz angefertigt mit Einrichtung der Pedalkoppel des Mezzoforto & Fortotrittes, ferner des Crescendo & Decrescendotrittes.

Die Registerknöpfe mit Porzellanaufschriften versehen; alle Einhängsdrähte von Messing, Döckchen, Winkel, Wippen Wellenarme und alle beweglichen Theile mit Tuch oder Leder ausgefüttert, der Spieltisch verschließbar etc. etc. 115

Das Orgelgehäuse nach beiliegender Skizze ausgeführt, mit Podium und nöthige Verschlagen mit Staffierung 140

Summa fl. Ost. Währung 1600

In Worte Eintausend sechshundert Gulden Ost. Währ. Zahlungs Modus:Angabe bei Bestellung 200

Bei der Uinbergabe 800

Ein Jahr nach der Uibergabe nach nochmaliger unentgeldlicher Uiberstimmung 600

Summa 1600

Jägerndorf im Mai 1873

Franz Rieger & Sohn

Orgelbauer

Tab. 1: Kružberk-Staré Lublice, kostel sv. Floriána, mensury varhan.

	průměr /hl.	LAB	A	otvor v noze	odchyl- ka v PT
Principal 8', C-Gs Lg., ot.					
C	134	95,5	23,7	N	-4,6
Gs	95	65	19,6	N	-5
c ⁰	76	56,9	11,2	9,2	-4,5
e ⁰	64,2	48	12,6	8,9	-4,4
gs ⁰	55,7	40,8	11,3	7,4	-3,7
c ¹	42,4	34,3	9,5	6,6	-6
e ¹	40,6	29,3	8,2	7,2	-3
gs ¹	34,3	25,4	6,8	6,7	-2,9
c ²	31	23	6,8	5,7	-1,2
e ²	26,8	20,5	5,9	6,9	-0,6
gs ²	22,1	17	5	5	-1
c ³	19,5	15,5	5,3	3,9	0,1
Octave 4'					
C	71	56,9	14,4	7,4	-6,1
E	62,5	47	13,4	7,5	-5
Gs	53	40,5	11	7	-4,8
c ⁰	43,4	33,2	9,4	5,9	-5,5
e ⁰	37,1	17	7,9	5,8	-5,1
gs ⁰	31,1	22,1	7,1	5,5	-5,2
c ¹	26,5	19,8	6	4	-4,8
e ¹	22,5	16,9	5	4	-4,6
gs ¹	19,8	14,3	4,7	3,9	-3,6
c ²	16,2	11,9	3,8	3,9	-4,2
e ²	13,6	9,9	3,2	3,9	-4,2
gs ²	11,8	8	2,4	4,9	-3,5
c ³	10,3	6,7	2,4	4,1	-2,7
Octave 2'					
C	39,3	23,8	8,1	5,3	-7,7
E	33,7	21,4	7,4	5,4	-7,3
Gs	29,1	21,9	6,3	5,9	-6,7
c ⁰	24,8	19,4	5,3	3,8	-6,4
e ⁰	21,5	16	4,5	4,1	-5,7
gs ⁰	18,1	14,9	4,1	4	-5,6
c ¹	15	11,6	3,3	4,2	-6
e ¹	12,9	9,8	3,2	2,9	-5,5
gs ¹	10,7	8	2,6	5	-5,8
c ²	9,1	6,3	2,4	3,3	-5,5
e ²	8,4	5	2	2,3	-3,4
gs ²	6,4	4,3	2,1	4,4	-5,6
c ³	5,5	3,5	1,5	3	-5,1
Mixtura 4 fach, řada 2 2/3'					
C	50,8	38,9	10,5	7,9	-6,8
E	42,6	31,5	8,9	6,7	-6,9
Gs	37,1	26,9	7,7	5,6	-6,1

c ⁰	30,8	22,8	7,1	6,6	-6,4
e ⁰	26,7	19,7	6,1	5,3	-5,7
gs ⁰	22,6	15,7	5,4	5,5	-5,5
c ¹	18,6	12,5	4,7	4,9	-6
e ¹	15,9	11,8	3,7	4,5	-5,6
gs ¹	13,7	8,7	3,4	4,7	-5,1
c ²	11,2	7,3	3	4	-5,7
e ²	9,7	6,6	2,7	4,9	-5
gs ²	8,1	5,9	2,6	4,5	-5,2
c	6,9	4,6	1,8	4,4	-4,9
Mixtura 4 fach, řada 1 1/3', rep. c² na 2 2/3'					
C	28,6	21,4	8,6	5,6	-8,1
E	25,8	19,7	7,8	6,6	-6,4
Gs	21,8	12	6,9	5	-6,3
c ⁰	18,2	8,1	6	4,8	-6,5
e ⁰	15,3	7,1	5,2	5,3	-6,5
gs ⁰	13,2	8,6	4	4,5	-5,9
c ¹	11	7,3	3,8	4,9	-6,1
e ¹	9,9	6,7	3,3	4,7	-4,6
gs ¹	8	5,8	3,2	4,4	-5,5
c ²	12,5	7,9	4,8	4,9	-3,2
e ²	10,8	6,4	3,3	4,3	-2,5
gs ²	9	6,2	3,5	4,4	-2,8
c ³	7,5	4,9	2,9	4,3	-3
Mixtura 4fach, řada 1', rep. c² na 2'					
C	24,8	13,4	5,8	6,6	-6,4
E	21,2	11,1	4,6	5,2	-6
Gs	17,4	12,3	4,2	5,3	-6,6
c ⁰	15,1	10,5	3,5	3,2	-5,8
e ⁰	12,6	8,3	3	4,7	-6
gs ⁰	10,9	7,7	2,3	4	-5,4
c ¹	9,1	6,5	2,2	4,8	-5,5
e ¹	7,8	6	1,9	4,1	-5,1
gs ¹	6,3	4,9	2,1	4,9	-6
c ²	10,3	7,2	2,8	4,4	-2,7
e ²	8,8	6,2	2,4	4,3	-2,3
gs ²	7,4	5,2	2,3	4,3	-2,3
c ³	6,3	4,1	1,9	4,1	-2
Bourdon 16', od c⁰ kryt					
c ⁰	93,5	70,2	24,1-31,7	13,9	-12
e ⁰	81,4	60	19,4-30,5	13,2	-11,7
gs ⁰	70,6	50	18,5-26,2	12,3	-11,4
c ¹	60	45,1	13,7-21	12	-10,5
e ¹	50,5	38,2	12,5-18,5	9,8	-10,4
gs ¹	40	32,6	11,7-15,9	9	-10,9
c ²	35,3	26,3	12-14,5	7,6	-10
e ²	30,2	23,3	9,7-11,2	7,2	-10
gs ²	24,9	20,5	6,2-9,1	6,3	-9,7
c ³	20,6	17,1	5,6-7,4	5,2	-10

Gedackt 8', kryt

C	91,7	71	24	14,2	-12,4
E	83,7	64,4	19,4	11,7	-10,5
Gs	71,6	55	23	11	-10,2
c ⁰	60	47	16,2	8,8	-10
e ⁰	51,6	39,9	13,4	8,6	-9,6
gs ⁰	46,7	36	13,8	6,8	-8
c ¹	37,3	27	9,4	7,6	-9,9
e ¹	31,9	23,7	9,7	6,3	-9,2
gs ¹	27,3	21,2	8,7	5,4	-8,3
c ²	24,4	18,3	6,4	5,1	-7,3
e ²	21,5	17,1	6,2	6,1	-5,5
gs ²	20,3	15,1	6	5,9	-3,6
c ³	17,5	12,5	5,5	4,2	-3,5

Rohrflöte 4', pülkatový výřez

C	68/17,8	49,3	27	10,4	-7,1
E	59/10,3	43,9	24	9,6	-6,4
Gs	52/10	32,7	20,3	8,5	-5,3
c ⁰	40,1/7,3	31,7	16,9	8,9	-7,3
e ⁰	33/7,1	25,4	14	7,3	-7,3
gs ⁰	32/6,5	22,6	12,5	5,4	-4,5
c ¹	28,3/5,7	19,8	9,6	5	-3,3
e ¹	24,7/6	17,1	8	6,2	-2,5
gs ¹	21,7/4,8	15	6,9	4,9	-1,5
c ²	18,9/4,4	12,9	6,4	4,2	-0,6
e ²	16,1/4,3	11,2	4,7	4,3	-0,3
gs ²	14,8/4,1	10	3,9	4,1	1,7
c ³	13,1/3,6	9,2	3,3	3,6	2,9

Gamba 8', C-H Lg. ot.,

C	97	62	24	N	-14,3
E	73	52	16,5	N	-14,6
Gs	60	45,7	13,5	N	-14,3
c ⁰	48,5	36	8,4	5,1	-14,9
e ⁰	40,7	29	8,1	4,8	-14,9
gs ⁰	33,9	24,3	7,6	3,8	-15,2
c ¹	29,3	21,1	6,4	3,4	-14,5

e ¹	26,5	17,9	5,7	3,4	-12,8
gs ¹	21,8	15,4	4,1	3,1	-13,4
c ²	18,9	13,4	4,2	3	-12,6
e ²	15,9	11,3	3,9	2,9	-12,6
gs ²	14,1	9,5	3,6	2,8	-11,4
c ³	12	8,6	3,5	2,8	-11,1

Salicional 8', C-H Lg. kryt

C	83,1	58,9	N	9,1	-15,6
E	69,4	49,2	N	7,9	-15,8
Gs	59	38,4	N	5,5	-16,5
c ⁰	50,5	30,5	7,3	3,4	-14
e ⁰	42,9	25,3	7,3	3	-13,7
gs ⁰	36	22	6,3	2,8	-138
c ¹	31,6	18,2	5,5	2,6	-12,8
e ¹	27,5	15,7	4,7	2,5	-12
gs ¹	23,5	13,5	4,5	2,2	-11,6
c ²	20,5	11,5	4	2,2	-10,8
e ²	16,8	10,1	3,2	2	-11,4
gs ²	15	8,3	3	2	-10
c ³	12,9	7,1	2,9	1,8	-9,5

Violon 16', C-H akustické píšťaly 8'ot. + 5 1/3' kryt

C	124/65,3	87,7/84,4	24,7/29,5-40,5	N	-6,4/-7,3
E	92,3/56,7	73/72	21,5/33-38	N	-8/-6,7
Gs	X/48,7	X/60,5	X/27,3-30,2	N	X/-6,5
c ⁰	107	87	25,5	N	-8,2
e ⁰	90	71	22	23	-8,6
gs ⁰	78,7	64,5	17,4	N	-7,2
c ¹	67,7	53,8	14	24	-7,1

Subbass 16', Lg. kryt

C	169,5	137	50,5-66,5	N	-9,7
E	146	119	41-57,5	N	-9
Gs	124	101	34-45	N	-8,8
c ⁰	107,2	87,1	30-38,8	28	-8,2
e ⁰	92,2	73,5	25,5-34	26	-7,9
gs ⁰	77	61,6	21,5-30	20	-8
c ¹	67	52,5	18-23	21	-7,5

DIE ORGEL DER ST. FLORIANSKIRCHE IN KRUŽBERK-STARÉ LUBICE

In der Umgebung der Talsperre von Kružberk (Kreutzberg, Bez. Opava [Troppau]) findet man mehrere wertvolle Orgeln – es handelt sich vor allem um Werke aus der Wende des 18./19. Jahrhunderts von Joseph Sebastian Staudinger in Staré Těchanovice, Kružberk und Nové Lubice (Alt Zechsdorf, Kreutzberg und Neu Lubnitz, alle Bez. Opava). Das Thema des vorliegenden Beitrags stellt die Geschichte der Orgel in der St. Florianskirche in Kružberk-Staré Lubice dar, wobei ein besonderes Augenmerk auch der Beschreibung des heutigen Instruments gewidmet wird. Die Alt-Lubnitzer Kirche ist für die Orgelbaugeschichte tschechischen Schlesiens eine sehr wichtige Ortschaft. Im Jahre 1843 Franz Rieger (1812-1885) noch als Orgelbauer in Sosnová (Zossen, Bez. Opava) hat den Orgelneubau mit zwölf Register (Beilage 1) entworfen; das ist der älteste Beleg der selbständigen Tätigkeit dieses Gründers des Orgelbaus in Krnov (Jägerndorf, Bez. Bruntál [Freudenthal]). Der Entwurf wurde nicht ausgeführt, im Jahre 1873 derselbe Franz Rieger und sein Sohn erarbeiteten jedoch nicht nur eine Beschreibung des vorhandenen, aus der aufgehobenen Wallfahrtskirche in Andělská Hora (Engelsberg, Bez. Bruntál) stammenden 7-Register-Instruments, sondern auch den anschließend ausgeführten Projekt für den Bau der neuen damals modernen Orgel mit Kegelladen (Beilage 2). Die Verwendung von Kegelladen im Orgelbau des 19. Jahrhunderts bedeutete eine grundlegende Wende, denn diese Konstruktion ermöglichte die Verwendung der Fabrikproduktion und somit den billigeren und schnelleren Orgelbau. Die älteste erhaltene Orgel mit Kegelladen auf dem Gebiet Tschechiens stellt das Instrument der Fa. Walcker/Lusdwigsburg aus dem J. 1869 im Präsidentschloss Lánya (Lahna, Bez. Rakovník [Rakonitz]) dar. Das Alt-Lubnitzer Instrument, als Opus 2 der Jägerndorfer Orgelfirma Rieger ist ohne größere Änderungen erhalten und stellt einen Orgelbau-Entwicklungswendepunkt dar, denn es handelt sich um die erste Orgel einheimischer Produktion mit Kegelladen. Die vom

Holzwerk massiv angegriffene Orgel wurde 2015 konserviert; dank diesem Eingriff wurde die Lebensdauer dieses wertvollen Musikinstruments verlängert.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kružberk-Staré Lubice (Kreutzberg-Alt Lubnitz, Bez. Opava [Troppau]), St. Florianskirche, Orgel, Spieltisch, Gesamtansicht (alle Fotos J. Krátký, 2018, falls nicht anders angeführt).

Abb. 2: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Detail vom Wellenrahmen und der Tontraktur des Manuals.

Abb. 3: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Kegel des Tons c' Subbass 16'. Gesamtlänge 88,5 mm, Maximaldurchmesser des alleinigen Kegels ist 30,5 mm.

Abb. 4: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Blick in das Pfeifenwerk an der Cs-Seite, die ersten Pfeifenreihen gehören der Mixtur.

Abb. 5: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, der zum Teil demonitierte Spieltisch mit sichtbaren Mechanismen der festen Kombinationen und der Registerschwellerwalze, Zustand 2015.

Abb. 6: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Detailansicht vom Tastenprofil, von der Klaviaturbacke und vom Registerzug.

Abb. 7: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgelprospekt.

Abb. 8: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, der vordere Prospektteil mit Mechanik und Pfeifen des Manuals.

Abb. 9: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Rückseite mit Pedalpfeifen, von der oberen Partie der Blasebalgumzäunung zu aufgenommen.

Abb. 10: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Gesamtansicht des Schöpf- und Magazinbalges.

Abb. 11: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Porzellanbeschriftung der Manubrien, Detail.

Tabelle 1: Kružberk-Staré Lubice, St. Florianskirche, Orgel, Mensurentabelle.

Übersetzung J. Noll